

MONITORING OPPERVLAKTEDELFSTOFFEN 2017

OMGEVINGSDIENST
ZUIDOOST-BRABANT

MONITORING
OPPERVLAKTEDELFSTOFFEN 2017

MONITORING OPPERVLAKTEDELFSTOFFEN 2017

In opdracht van	Provincie Noord-Brabant
Opgesteld door	Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant Postbus 8035 5601 KA Eindhoven
Auteur	Anine Verbeek Antoniet van den Berg Ron Verest
Foto's	Ron Verest
Projectnummer	-
Datum	10 september 2018
Status	Definitief

Inhoudsopgave

Inleiding	1
Beton en metselzand.....	4
Grind	6
Ophoogzand	7
Klei	9
Kalkzandsteenzand.....	11

1 Inleiding

Er is een blijvende behoefte aan winning van oppervlakedelfstoffen uit de Nederlandse land- en zeebodem, aldus verwoord in de Ontwerp Structuurvisie Ondergrond (STRONG) (november 2016). De mogelijkheden voor import zijn beperkt en de winningsmogelijkheden in Nederland zijn ongelijk verdeeld, zodat niet iedere regio in de eigen behoefte kan voorzien. De winning van oppervlakedelfstoffen -betonzand, metselzand, ophoogzand, grind, klei en kalkzandsteenzand- dient een nationaal belang. Deze bouwgrondstoffen voorzien in de behoefte van de bouwnijverheid, meer in het bijzonder de grond-, weg- en waterbouw en woning- en utiliteitsbouw.

Uitgangspunt is dat voor de voorziening in deze behoefte maatschappelijk aanvaardbare winmogelijkheden worden benut. Winning van oppervlakedelfstoffen wordt daarom gekoppeld aan andere ruimtelijke ontwikkelingen zoals recreatie, water, woningbouw en natuur. De overheid had jarenlang de verantwoordelijkheid voor een adequate en tijdige voorziening in de behoefte aan oppervlakedelfstoffen. Met het afbouwen van de regie van het rijk en de provincie vanaf 2003 is de rol van de markt toegenomen. Het Rijk monitort de ontwikkelingen en bepaalt op basis hiervan of een ruimtelijke interventie via het instrumentarium van de Wet ruimtelijke ordening nodig is.

Het Rijk heeft, in 2016 de Ontwerp Structuurvisie Ondergrond (STRONG) vastgesteld. Hierin komt ook de veiligstelling van de bouwgrondstoffenvoorziening aan de orde. STRONG constateert dat bouwgrondstoffen nodig zijn voor de bouw van gebouwen, infrastructuur en kunstwerken. Nederland is niet zelfvoorzienend en importeert een belangrijk deel van bepaalde bouwgrondstoffen (grind, gebroken rots en grof zand) uit de buurlanden. De behoefte aan bouwgrondstoffen blijft in de toekomst bestaan; de omvang ervan fluctueert en is afhankelijk van de bouwconjunctuur. Beleid om zuinig gebruik en hergebruik te stimuleren verlaagt deze behoefte maar zeer ten dele.

Brabant is een belangrijke leverancier van bouwgrondstoffen. De Brabantse bodem is in geologisch opzicht zodanig samengesteld dat daaruit een aantal belangrijke grondstoffen voor de bouwnijverheid gewonnen kunnen worden. De term “oppervlakedelfstoffen” duidt op delfstoffen die in de ondiepe ondergrond voorkomen. Er worden in onze provincie jaarlijks grote hoeveelheden gewonnen, bestemd voor de bouwnijverheid. De aanbodzijde van deze bouwgrondstoffen wordt door middel van voorraad- en productiecijfers in beeld gebracht. Monitoring van deze oppervlakedelfstoffen vindt al geruime tijd plaats; sinds een aantal jaren wordt hiervan jaarlijks verslag gedaan.

Hieronder volgt een overzicht van de voorraad en gewonnen delfstoffen over 2017. Ter vergelijking zijn de gegevens van eerdere jaren opgenomen, vanaf 2005. Dit jaarlijkse monitoringsverslag geeft zodoende een beeld van de ontwikkelingen op het terrein van de bouwgrondstoffenwinning en voorraden in Brabant over de afgelopen 12 jaar. Voor de winning van oppervlakedelfstoffen is op grond van de Ontgrondingenwet een vergunning vereist. Het college van Gedeputeerde Staten is het bevoegde gezag. Bij de verlening van een ontgrondingsvergunning moet zij alle bij de ontgroning betrokken belangen afwegen. Eén van deze belangen is de winning van oppervlakedelfstoffen.

Evenals in de achterliggende jaren heeft ook de eerste helft van 2017 zich gekenmerkt door tegenvallende economische ontwikkelingen. Deze hebben hun weerslag op de bouwnijverheid. De omzet in de grond- weg- en waterbouw en vooral in de woning- en utiliteitsbouw is nog altijd laag, wat een structureel lagere vraag naar bouwgrondstoffen tot gevolg heeft. De winning van bouwgrondstoffen is daardoor al een aantal jaren minder dan voor de economische crisis. De lopende ontgrondingsprojecten, gericht of mede gericht op zand-, grind en kleiwinning hebben daardoor een langere exploitatietermijn; de ontwikkeling van nieuwe ontgrondingsprojecten wordt hierdoor getemporeerd dan wel uitgesteld.

Echter, door voorzichtige economische groei in 2017 zal ook de bouwnijverheid uit het dal klimmen. Vooral de woning- en wegenbouw zullen hiervan profiteren, waardoor verwacht wordt, in lijn met de stijgende lijn in de tweede helft van 2017, dat de vraag naar bouwgrondstoffen zal aantrekken in 2018.

Maashorst Plassen

Ontgrondingsvergunning

De ontgrondingsvergunning die het mogelijk maakt een vastgestelde hoeveelheid bouwgrondstoffen aan de bodem te onttrekken, is de belangrijkste bron voor het vergaren van winnings- en voorraadcijfers. Voor deze monitoring wordt gebruik gemaakt van gegevens afkomstig van de aanvraag en de verlening van de ontgrondingsvergunning. Aan iedere vergunning wordt het voorschrift verbonden dat de vergunninghouder verplicht is ieder jaar vóór 1 april opgave te doen van de in het voorafgaande jaar gewonnen en afgezette hoeveelheden oppervlakte-delfstoffen en van de nog resterende te winnen voorraden (peildatum 1 januari). De opgaven worden onderverdeeld naar categorie oppervlakte-delfstof en verwerkt tot het totaalbeeld, dat wordt neergelegd in dit monitoringoverzicht.

In 2017 waren ca. 45 ontgrondingsvergunningen van kracht. Gedurende dit jaar is niet van alle vergunningen gebruik gemaakt. Voornamelijk vanwege de nog altijd relatief beperkte behoefte aan zand, grind en klei, is ofwel nog geen begin gemaakt met de ontgroning ofwel de exploitatie tijdelijk gestaakt.

Melding

Niet iedere ontgroning is vergunningsplichtig. De “verordening Ontgrondingen provincie Noord-Brabant 2008” kent een drietal vrijstellingsbepalingen:

- De absolute vrijstelling;
- De relatieve vrijstelling;
Deze vrijgestelde, dus vergunningsvrije activiteiten moeten wel worden gemeld.
- De vrijstelling voor ecologische verbindingzones, beek- en kreekherstelprojecten en overige natuurontwikkelingsprojecten.
Ook deze projecten moeten altijd tijdig worden gemeld.

Ook bij deze ontgrondingsactiviteiten komen uiteraard oppervlakte-delfstoffen vrij. Echter, de ontgroning is in zijn algemeenheid (zeer) ondiep, waarbij voornamelijk alleen de (zwarte) bovengrond, de zgn. bouwvoor of teelaarde, wordt verwijderd. Deze grondstof wordt niet in deze monitoring meegenomen. De andere vrijkomende oppervlakte-delfstoffen, te weten ophoogzand en klei, zijn wel in de totaalcijfers verwerkt.

2 Beton- en metselzand

Beton- en metselzand wordt door middel van een proces van zeven, sorteren en (bij)mengen, gewonnen uit de “zeer grof zandvoorkomens”. Deze zandsoort ligt voornamelijk in het oostelijke gedeelte van de provincie. Dit (zeer) grof zand bevat gemiddeld ca. 30% betonzand, ca. 35% metselzand en ca. 35% ophoogzand. Betonzand wordt voor het grootste deel gebruikt voor de productie van betonwaren en betonmortel. Het iets minder grove metselzand wordt benut voor de aanmaak van metselspecies en in asfalt.

Beton- en metselzanden worden ook wel “industriezand” genoemd. Hieronder vallen ook de ongebonden toepassingen zoals filterzand, draineerzand, bestratingszand, sportveldenzand, verschralingzand e.d.

De winning van beton- en metselzand in Brabant vond in 2017 plaats in vijf winlocaties:

- Bakelse Plassen in de gemeente Gemert-Bakel
- Kruisstraat Oeffelt in de gemeente Boxmeer
- Moerse Dreef in de gemeente Dongen
- Maashorstplassen in de gemeente Schaijk
- Billy Bird Hemelrijk in de gemeente Uden

Vlinderplas Uden

In 2017 is in Brabant ca. 1,0 miljoen ton beton- en metselzand geproduceerd. Op 1 januari 2018 bedroeg de totale Brabantse voorraad aan beton- en metselzand ca. 2,4 miljoen ton, voor een groot gedeelte geconcentreerd in de exploitatie Bakelse Plassen.

Productie van beton- en metselzand in Brabant (in ml. ton):

2005	3,1
2006	3,2
2007	2,1
2008	2,3
2009	1,6
2010	1,9
2011	2,1
2012	2,2
2013	1,4
2014	1,1
2015	0,7
2016	0,9
2017	1,0

Vanaf 2015 voorzien bovenstaande locaties in een gedeelte van de Brabantse behoefte aan beton- en metselzand. Vooral vanuit Gelderse en Duitse ontgrondingsprojecten zal voorzien worden in het resterende gedeelte van de Brabantse behoefte.

3 Grind

Onze provincie kent in tegenstelling tot Limburg géén specifieke grindwinningen. Grind wordt alleen gewonnen in combinatie met beton- en metselzand en wel uit de grovere afzettingen van de rivier. De Brabantse grofzandafzettingen bevatten ongeveer 10% grind. De omvang van het vrijkomende grind in Brabant is dus direct gekoppeld aan de hoeveelheden gewonnen beton- en metselzand.

Grind wordt voornamelijk gebruikt als bestanddeel van beton.

In 2017 is ruim 33.000 ton grind gewonnen en afgezet. De nog te winnen voorraden aan grind in Brabant is niet bekend.

Productie van grind in Brabant (in 1000 ton):

2005	501
2006	240
2007	360
2008	118
2009	151
2010	319
2011	312
2012	340
2013	213
2014	110
2015	0
2016	0
2017	33

Bakelse Plassen

4 Ophoogzand

Ophoogzand is ongezeefd zand. Een andere naam voor ophoogzand is vulzand of fijn zand. Door het doel van dit type zand - het ophogen of opvullen van oppervlakken - worden aan deze zandsoort weinig eisen gesteld, zoals aan vorm of korrelgrootte.

Ophoogzand wordt gebruikt voor civieltechnische werken (weg- en waterbouw) en het bouwrijp maken van terreinen.

Herperduin

Ophoogzand komt in zeer grote hoeveelheden en is wijd verspreid voor in de Nederlandse bodem en in de Noordzee. Geologisch gezien is sprake van een oneindige voorraad aan ophoogzand. De winning op het land wordt zoveel mogelijk gecombineerd met andere projecten (werk met werk maken). Circa 70 procent van de winning geschiedt in de grote (Rijks)wateren, vooral het Nederlands Continentaal Plat van de Noordzee. De rest komt uit de Nederlandse bodem.

Productie van ophoogzand in Brabant (in ml. m³):

2005	3,578
2006	1,450
2007	2,736
2008	3,500
2009	3,324
2010	2,109
2011	3,066
2012	1,469
2013	0,411
2014	0,944
2015	1,281
2016	0,951
2017	0,430

Niet alle in onze provincie verleende ophoogzandconcessies worden continu geëxploiteerd. Afgelopen jaar waren ca. 23 ontgrondingsprojecten, (mede) gericht op de winning van ophoogzand, in exploitatie.

Er komen ook relatief grote hoeveelheden ophoogzand vrij bij de winning van beton- en metselzand. Voor zover dit ophoogzand niet nodig is voor de afwerking en reconstructie van de plas en omgeving wordt dit zand op de markt gebracht.

Op 1 januari 2018 is de totale vergunde voorraad aan ophoogzand in Brabant ca. 1,04 miljoen m³. Een gedeelte hiervan zal nog vrijkomen bij beton- en metselzandwinningen. Een ander substantieel gedeelte is aanwezig in een aantal 'natte', dus grotere ophoogzandwinningen, die gericht zijn op de realisering van recreatie- en wonen-aan-waterprojecten.

5 Klei

Op een groot aantal plaatsen in Brabant komt klei voor, vooral in de uiterwaarden van de Maas. Klei, een sterk samenhangende, fijnkorrelige grondsoort, is nodig voor de Brabantse steenfabrieken (de zgn. grof keramische industrie), voor dijkverbetering en, inmiddels in mindere mate, voor het afdekken en isoleren van stortplaatsen.

Oeffelt

In Brabant is nog één baksteenfabriek operationeel en wel in Oeffelt (gemeente Boxmeer) die jaarlijks vele miljoenen bakstenen fabriceren. Baksteen wordt gemaakt van klei. De steenfabriek voorziet ofwel zelf door eigen winning in hun behoefte aan klei, en/of door aankoop van klei afkomstig van elders.

Kleiwinning, gericht op het verkrijgen van voldoende, geschikte grondstof voor dijkverzwaring en -verbeteringswerkzaamheden, zoals in de jaren '90, is niet meer aan de orde. Voor het normale beheer en onderhoud is voldoende klei voorhanden. Daar waar in het kader van "Ruimte voor de Rivier" dijkwerkzaamheden moeten worden verricht, leveren de projecten zelf voldoende materiaal op, bijvoorbeeld door de uiterwaardverlagingen.

Klei komt door het afgraven van de bovengrond ook vrij als bijproduct van de winning van beton- en metselzand en ophoogzand. Deze klei wordt, voor zover niet nodig voor de afwerking en herinrichting van de plas en omgeving en mits geschikt voor andere doeleinden, vermarkt. Dit geldt ook voor klei afkomstig van secundaire ontgroningen zoals natuurontwikkelingsprojecten.

Momenteel zijn in de uiterwaarden van de Maas enkele natuurontwikkelings- annex kleiwinningsprojecten in uitvoering. Een gedeelte van deze klei is geschikt voor de baksteenfabricage en zal zijn weg vinden naar de grof keramische industrie. Daarnaast zijn en worden door een aantal waterschappen diverse natuur- ontwikkelingsprojecten uitgevoerd. Hierbij komen weliswaar ook grote hoeveelheden klei vrij, maar deze worden veelal verwerkt in het project zelf.

Productie van klei in Brabant (in 1000 m³):

	kleiproductie
2005	111
2006	126
2007	387
2008	222
2009	181
2010	165
2011	486
2012	801
2013	802
2014	650
2015	1188
2016	375
2017	125

Op 1 januari 2018 was de totale vergunde voorraad aan klei zo'n 850.000 m³.

6 Kalkzandsteenzand

Zand geschikt voor de fabricage van kalkzandsteen komt vrij algemeen voor in Nederland en ook in Brabant. Jaarlijks wordt in Nederland gemiddeld ruim 2 miljoen ton gewonnen ($1 \text{ m}^3 = 1,45 \text{ ton}$). Kalkzandsteenzand moet aan een aantal criteria voldoen, waaronder een lage graad van verontreiniging, een gelijkmatige korrelgrootte en een hoog kwartsgehalte. Kalkzandsteen is een bouwsteen, die geproduceerd wordt uit een specie van kalkzandsteenzand, gebluste kalk en water.

Brabant kent nog één kalkzandsteenfabriek te weten Xella Kalkzandsteenfabriek Hoogdonk BV te Liessel, gemeente Deurne. Deze fabriek voorziet ter plaatse in de eigen behoefte aan kalkzandsteenzand. Door de onttrekking van de bouwgrondstof aan de bodem ontstaat een plas, die na herinrichting voornamelijk een natuurfunctie zal krijgen. Op grond van de ontgrondingsvergunning kan nog een aantal jaren kalkzandsteenzand worden gewonnen.

Vanwege de teruglopende vraag in Nederland naar kalkzandsteen was de fabricage in Liessel sinds 2014 tijdelijk stilgelegd. De zandwinning is in oktober 2016 weer gestart. In 2017 is in totaal 191.043 ton gewonnen.

Xella